LIBRIS | We know books

Prof. univ. dr. Dragoş Marian Rădulescu

TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI ȘI STATULUI

Curs pentru specializarea IFR / ID

thea
editura
București, 2025

LIBRIS | We know books

CUPRINS

Prefață. Teoria generală a dreptului și statului știință socială complexă 9
Introducere 19

Unitatea de învățare 1
Conceptul dreptului 22
1.1. Introducere 22
1.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 23
1.3. Conţinutul unităţii de învăţare 24
1.3.1. Apariţia dreptului 24
1.3.2 Metode de studiu ale dreptului. 25
1.4. Îndrumar pentru autoverificare 33

Unitatea de învăţare 2
Normele sociale 36
2.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 38
2.3. Conţinutul unităţii de învăţare 39
2.3.1. Normele tehnice 39
2.3.2. Obiceiul sau tradiţia populară 40
2.3.3. Morala 43
2.3.4. Normele religioase 48
2.3.5. Normele organizaţiilor sociale 53
2.4. Îndrumar pentru autoverificare 57

Unitatea de învăţare 3
Norma juridică 60
3.1. Introducere 60
3.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 61
3.3. Conţinutul unităţii de învăţare 62
3.3.1 Conceptul de normă juridică 62
3.3.2 Structura normei juridice 64
3.3.3 Clasificarea normelor juridice 69
3.4. Îndrumar pentru autoverificare 72

UBBIS We know books

Unitatea de învăţare 4
Izvoarele dreptului 75
4.1. Introducere 75
4.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 76
4.3. Conţinutul unităţii de învăţare 77
4.3.1. Conceptul de izvor al dreptului 77
4.3.2. Sistemul izvoarelor dreptului 78
4.3.3. Acţiunea actelor normative în timp 93
4.4. Îndrumar pentru autoverificare 104

Unitatea de învăţare 5
Raportul juridic 116
5.1. Introducere 116
5.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 118
5.3. Conţinutul unităţii de învăţare 119
5.3.1. Premisele raportului juridic 119
5.3.2. Conţinutul şi obiectul raportului juridic 132
5.4. Îndrumar pentru autoverificare 146

Unitatea de învăţare 6
Sistemul de drept 150
6.1. Introducere 150
6.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 151
6.3. Conţinutul unităţii de învăţare 152
6.3.1. Conceptul de sistem de drept 152
6.3.2. Diviziunea dreptului în drept public şi drept privat 155
6.4. Îndrumar pentru autoverificare 157

Unitatea de învăţare 7
Conceptul statului 166
7.1. Introducere 166
7.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 169
7.3. Conţinutul unităţii de învăţare 170
7.3.1. Definiţia statului 170
7.3.2. Forma de structură a statelor 184
7.3.3. Forma de guvernământ a statului 187
7.3.4. Regimul politic al statului 199
7.4. Îndrumar pentru autoverificare 207

UBDIS We know books

Unitatea de învăţare 8
Principalele teorii despre drept şi stat 216
8.1. Introducere 216
8.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 217
8.3. Conţinutul unităţii de învăţare 218
8.3.1. Principalele teorii despre drept 218
8.3.1. Principalele teorii despre stat 221
8.4. Îndrumar pentru autoverificare 225

Unitatea de învăţare 9
Elaborarea dreptului 229
9.1. Introducere 229
9.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 230
9.3. Conţinutul unităţii de învăţare 231
9.3.1. Principiile elaborării dreptului 231
9.3.2. Tehnica juridică 232
9.3.3. Sistematizarea dreptului 238
9.4. Îndrumar pentru autoverificare 239

Unitatea de învăţare 10
Realizarea dreptului 251
10.1. Introducere 251
10.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare 252
10.3. Conţinutul unităţii de învăţare 253
10.3.1. Conceptul respectării dreptului 253
10.3.2. Fazele aplicării dreptului 259
10.3.3. Interpretarea dreptului 260
10.3.4. Analogia 265
10.4. Îndrumar pentru autoverificare 267

Răspunsuri la testele de evaluare/autoevaluare 272
Epilog. Sistemul social de valori 273

LIBRIS | We know books

Unitatea de învăţare 1

Conceptul dreptului

1.1. Introducere
1.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare
1.3. Conţinutul unităţii de învăţare
1.3.1. Apariţia dreptului
1.3.2. Metode de studiu ale dreptului
1.3.3. Definiţia dreptului
1.4. Îndrumar pentru autoverificare

1.1. Introducere

Viaţa oamenilor în cadrul societăţii a impus de-a lungul timpului stabilirea unui mod de comportament care să permită fiecărei persoane să-şi îndeplinească propriile dorinţe şi aspiraţii, fără a le distruge pe ale celorlalţi.

Un astfel de mod de comportament, ce limitează libertatea absolută a persoanei, nu a putut să fie impus de colectivitate decât prin intermediul ameninţării cu o sancţiune exterioară, dată, iniţial, de religie, şi, în final, de către stat prin intermediul obiceiurilor şi, ulterior, a normelor juridice, deoarece regulile stabilite trebuiau să-si găsească un cadru minim de legitimitate pentru a putea fi condiţia existentei comunităţii.

Cadru de legitimitate pe care, noi, îl numim astăzi, în mod generic, *„drept"*, provenind din latinescul *directus* care înseamnă drept, orizontal - direct sau linie dreaptă.

Cu precizare că în limba latină însă, cuvântul care corespunde substantivului *„drept"*, era *jus* (*drept, dreptate, lege*), mult mai apropiat de ceea ce reprezintă dreptul pentru noi.

LIBRIS | We know books

Dreptul înseamnă însă mai mult decât atât, fiind o ştiinţă, o tehnică, dar şi o artă în acelaşi timp, adică un ansamblu de mijloace pe care le întrebuinţează instituţiile statului care creează sau care aplică dreptul, deoarece regulile juridice impun obligaţii, organizează funcţionarea generală a statului şi a societăţii şi oferă posibilitatea valorificării unor interese ale individului, recunoscând capacitatea participării individuale în diferitele relaţii sociale existente în societate.

1.2. Obiectivele şi competenţele unităţii de învăţare

Obiectivele unităţii de învăţare:

– identificarea primelor căi de apariţie a dreptului;

– clarificarea aspectelor legate de influenţa exercitată de către stat asupra dreptului;

– examinarea legăturii dintre drept, morală, religie şi lumea politică;

– enunţarea definiţiei dreptului.

***Competenţele unităţii de învăţare*:**

– studenţii vor putea să definească termeni precum drept, stat, aprecieri de natură morală, ştiinţă a dreptului;

– studenţii vor putea să diferenţieze dreptul de morală;

– studenţii vor putea să descrie particularităţile şi caracteristicile dreptului;

– studenţii vor putea să identifice acei parametri culturali care influenţează dreptul unui stat;

Timpul alocat unităţii de învăţare:

Pentru unitatea de învăţare *Conceptul dreptului,* timpul alocat este de 2 ore.

LIBRIS | We know books

1.3. Conţinutul unităţii de învăţare

1.3.1. Apariţia dreptului

Motto :

„Oamenii trebuie să se lupte pentru legile cetăţii întocmai ca pentru zidurile ei!"

Heraclit din Efes (cca. 535 î.Hr. - 475 î.Hr.).

Dreptul este o ştiinţă, o tehnică, dar şi o artă în acelaşi timp, adică un ansamblu de mijloace pe care le întrebuinţează instituţiile statului care creează sau care aplică dreptul, deoarece regulile juridice impun obligaţii, organizează funcţionarea generală a statului şi a societăţii şi oferă posibilitatea valorificării unor interese ale individului, recunoscând capacitatea participării individuale în diferitele relaţii sociale existente în societate[6].

Din această cauză totalitatea normelor juridice aflate în vigoare (active) dintr-un stat, poartă denumirea de **„drept pozitiv"**, un drept aplicabil imediat şi continuu, obligatoriu şi susceptibil a fi adus la îndeplinire prin forţa coercitivă a statului ca o îndreptăţire legitimă a unor instanţe special abilitate.

În afara acestei accepţiuni, cuvântul drept mai semnifică şi facultatea de a-ţi apăra împotriva terţilor un anumit interes, legal protejat; aceasta este **„dreptul subiectiv"** ce implică categoria de libertate, fiind cuprins în declaraţiile asupra drepturilor omului.

În vorbirea curentă însă, prin „drept", oamenii au în vedere, în special, sensul de **„drept-proprietate"** (dreptul de vot, dreptul la concediu, etc.), cu toate că acest cuvânt mai este asociat, ca adjectiv, şi în **aprecierile de natură morală** (de exemplu: om drept, acţiune dreaptă, pedeapsă dreaptă), într-o

[6] Momcilo Luburici *„Teoria generală a dreptului"*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2004, pag. 48.

IBDIS We know books

accepţiune ce excede noţiunii de drept obiectiv sau subiectiv şi constituie unul din modurile de reflectare în plan social a existenţei umane.

Trebuie făcută precizarea că în afara termenului de drept literatura de specialitate mai întrebuinţează şi termenul de „**juridic**", care poate fi utilizat atât ca adjectiv (normă juridică, raport juridic) cât şi ca termen generic pentru tot ceea ce înseamnă relaţii sociale reglementate de drept.

1.3.2 Metode de studiu ale dreptului.

Existenţa dreptului este strâns legată de existenţa vieţii în societate, dreptul fiind considerat încă din antichitatea romană un produs al societăţii, conform dictonului latin „*ubi societas ibi jus*" (acolo unde este societate este şi drept)[7] şi făcând parte din ştiinţele sociale.

La fel ca pentru studierea oricărei ştiinţe sociale, şi în studierea dreptului se folosesc anumite metode de studiu care sunt definite în mod sumar ca fiind un ansamblu de tehnici, mijloace şi procedee utilizate în procesul de cunoaştere a unui fenomen, ele nu sunt altceva decât căi de aflare a caracteristicilor respectivului fenomen.

Cele mai importante **metode de studiu** utilizate în procesul de cunoaştere a dreptului sunt:

a) **Metoda istorică** – apărută din necesitatea studierii evoluţiei fenomenului juridic, a instituţiilor juridice, are drept scop cunoaşterea cu exactitate a condiţiilor social-economice, religioase şi politice care au stat la baza apariţiei sau modificării unei instituţii juridice (de exemplu când a apărut căsătoria, care era vârsta de căsătorie în antichitate, în Evul Mediu şi care este în prezent etc.) sau a unei legii (de exemplu modificările suferite de-a lungul timpului de Constituţia României).

O parte importantă a studiului o constituie cercetarea simbolurile au existat din cele mai vechi timpuri, fiecare

---

[7] I. Ceterchi, I Craiovan „*Introducere în Teoria generală a dreptului*", Editura All, Bucureşti, 1993, pag. 5.

IBDIS We know

cultură, religie, loc sau obiect, fiind asociat cu un simbol de către cei ce au intrat în contact cu acesta.

Cuvântul „*simbol*", provenit din latinescul „symbolum" sau din grecescul „σύμβολον", înseamnă „reprezentare", fiind, de cele mai multe ori, o emblemă sau o imagine asociată cu câteva cuvinte sau prescurtări referitoare la elementul pe care-l reprezintă.

Simbolurile religioase sunt printre cele mai folosite, cunoscute şi vechi simboluri din lume (unele având o vechime de peste 100.000 de ani), deoarece au ajutat întotdeauna la regăsirea sau identificarea numitor valori, convingeri, idei sau mărturisiri de credinţă, având drept prim scop adunarea la un loc a celor ce împărtăşeau aceleaşi convingeri religioase ori culturale.

O parte dintre simboluri sunt cele egiptene, descoperite în mormintele faraonilor, identificând credinţa în zei, viaţa veşnică, cheia vieţii, etc. Altele sunt întâlnite în unele situri arheologice din Africa, din pigmeţi de culoarea ocru (roşu închis) folosiţi pentru desenarea simbolurilor vânătoreşti.

Această metodă caracteristică mai ales cercetătorilor din domeniul dreptului este extrem de utilă atât pentru teoreticieni şi pentru cei implicaţi în procesul de creare a dreptului, ajutându-i să înţeleagă care sunt condiţiile care au dus la apariţia unei legi, cât şi pentru practicieni, cărora le oferă posibilitatea de a interpreta în mod corect legile.

b) **Metoda sistematică** – care mai este denumită şi metoda comparativă şi care are drept scop cercetarea întregului sistem de drept, plecând de la compararea reglementărilor existente în anumite etape de timp sau prin compararea unor sisteme diferite de drept pentru a vedea care sunt avantajele sau dezavantajele oferite de fiecare variantă.

Metoda sistematică este o metodă extrem de utilă mai ales atunci când este vorba de adoptarea legislaţiei străine şi de posibilitatea aplicării acesteia în condiţiile concrete oferite de fiecare stat, ce are o tradiţie, o istorie şi, mai ales, obiceiuri diferite.

LIBRIS We know books

c) **Metoda cercetării sociologice** – este o metodă ce are drept scop cercetarea din punct de vedere sociologic a impactului pe care poate să-l producă o lege asupra societăţii, fiind extrem de importantă deoarece presupune studierea comportamentului uman, a dorinţelor şi nevoilor acestuia, prin intermediul sondajelor, a interviurilor, anchetelor sociale sau a statisticilor şi reflectarea acestora în textul legii.

d) **Metoda logică** – este o metodă care îmbină elemente şi de la celelalte metode, având drept scop existenţa unei studierii coerente a instituţiilor juridice şi a legilor, printr-o analiză sistematică a tuturor datelor obţinute şi utilizarea lor pentru obţinerea informaţiei dorite.

Denumită şi *„regina metodelor de studiu"*, metoda logică are meritul de a fi singura care oferă o privire de ansamblu asupra problematicii studiate.

e) **Metoda cantitativă** – sau matematică este o metodă relativ nouă ce are ca scop folosirea informaticii în studierea dreptului, astăzi calculatorul devenind un partener de lucru fără de care munca juriştilor ar fi extrem de grea, datorită pe de o parte creşterii numărului de legii şi pe de altă parte datorită necesităţii existenţei statisticilor cu privire la numărul de infracţiuni, de condamnări, etc. pe care numai calculatorul le poate realiza; dar şi datorită apariţiei Internet-ului care a ajuns să revoluţioneze şi lumea juridică.

1.3.3. Definiţia dreptului

Plecând de la aceste premize se poate încerca realizarea unei definiţii a dreptului, care să încerce să răspundă la întrebarea, aproape filozofică, *„Ce este Dreptul?"*. Cu precizarea că, indiferent cât de amplă ar fi această definiţie, ea nu va putea niciodată să lămurească toate aspectele legate de fenomenul juridic, fiind întotdeauna susceptibilă de a fi îmbunătăţită cu noi şi noi aspecte.

Astfel putem defini **dreptul** ca fiind **un ansamblu de norme stabilite sau recunoscute de stat, în scopul reglementării relaţiilor sociale conform voinţei**

LIBRIS We know books

statului, a căror respectare este garantată de forţa coercitivă a statului.

Aşa cum se observă această definiţie se axează pe stabilirea acelor trăsături fără a căror existenţă dreptul nu poate exista, şi anume:

a) **dreptul este creaţia statului**, fiind monopolul statului, ceea ce înseamnă că indiferent dacă normele juridice sunt create de către stat, prin intermediul Parlamentului sau sunt creaţia unor organizaţii profesionale sau sociale naţionale (cum ar fi Uniunea Naţională a Avocaţilor (UNBR) sau a Notarilor Publici (UNPR) sau internaţionale (N.A.T.O., Uniunea Europeană, etc.) şi doar recunoscute de către stat, ele exprimă întotdeauna voinţa statului, care nu este altceva decât voinţa generală a societăţii.

Altfel spus dreptul are un **caracter voliţional**, ceea ce este considerat a fi însăşi esenţa dreptului, deoarece dreptul ne arată modul în care un stat înţelege să stabilească cadrul legal de desfăşurare a vieţii în societate, prin prisma relaţiilor sociale pe le are cu oamenii sau pe care aceştia le au între ei.

b) dreptul are un **caracter social** deoarece omul este singurul subiect al dreptului, singura fiinţă care poate să înţeleagă şi să respecte normele juridice. Practic este o problemă de mentalitate[8], deoarece nici lucrurile şi nici animalele nu pot să fie subiecte ale dreptului, nefiind

---

[8] Asta e o transcriere a unei convorbiri radio, care se presupune că este reală (deşi apare pe toate site-urile de glume, prin conţinutul său, însă, analizează o problemă de mentaliate – ***Numai NOI suntem cei care contează***), între un vas din Armata Statelor Unite şi autorităţile canadiene de coasta din Newfoundland, în octombrie 1995.

Americanii: - *Vă rugăm, schimbaţi direcţia voastră cu 15 grade la nord cu motivul de a evita ciocnirea.*

Canadienii: - *Recomandăm ca dumneavoastră să schimbaţi direcţia voastră cu 15 grade la sud ca să evităm ciocnirea.*

Americanii: - *Aici căpitanul vasului Armatei SUA. Repet: schimbaţi direcţia.*

Canadienii: - *Nu, repetăm: voi trebuie să schimbaţi direcţia.*

Americanii: - *Aici suntem portavionul Abrham Lincoln, al doilea vas în dimensiuni al flotei Statelor Unite ale Americii în Oceanul Atlantic. Ne însoţesc trei distrugătoare, trei crucişătoare şi numeroase vase de sprijin. Cer ca dumneavoastră să vă schimbaţi direcţia cu 15 grade la nord sau vom lua măsuri pentru a garanta securitatea acestui vas.*

Canadienii: - *Noi suntem un far. Voi hotărâţi.*

LIBRIS | We know books

înzestrate cu raţiune, cu capacitatea de a discerne între datorie, drepturi şi obligaţii, între a respecta sau nu legea, între a te respecta pe tine şi a-i respecte şi pe ceilalţi.

Mai mult între oameni şi animale[9], ca şi între oameni şi lucruri nu se poate vorbi niciodată de o egalitate juridică, ci doar de o relaţie de proprietate în care animalele au întotdeauna numai drepturi şi niciodată obligaţii.

De altfel aceasta este şi părerea legiuitorului român care în Codul civil, vorbind despre răspunderea juridică, reglementează la art. 1375 răspunderea juridică a proprietarului unui animal pentru fapta animalului său.

Astfel putem spune că dreptul este creat pentru a reglementa relaţiile sociale existente în societate, relaţii dintre oameni cu privire la familie, la muncă, la comerţ etc., ceea ce este considerat a fi însăşi rolul dreptului.

c) dreptul este **obligatoriu**, deoarece instituie o conduită care trebuie să fie urmată de către oameni, o conduită tipică şi egalitară pentru toată lumea, un mod de comportament ce nu poate fi încălcat de către nimeni.

În cazul încălcării normelor juridice există întotdeauna o sancţiune din partea statului, sancţiune care este aplicată de către instituţiile specializate ale statului (poliţie, Parchet, instanţe de judecată, jandarmerie etc.) şi care are un dublu

---

9 David Slater un fotograf britanic, încearcă să oblige Wikimedia să îi şteargă două fotografii realizate cu aparatul său, în 2011, în Indonezia de o maimuţă care îi furase aparatul. Wikimedia nu este de acord să şteargă imaginile deoarece, în opinia lor, nu fotograful David Slater deţine drepturile de autor asupra lor, chiar dacă fotografiile au fost făcute cu aparatul său de un animal (*din pură întâmplare*), nu de un om (*conştient de acţiunile sale*).

Wikimedia susţine că drepturile de autor aparţin maimuţei, deoarece aceasta a făcut fotografiile. Practic, cele două imagini sunt *„selfie-uri"* realizate după ce maimuţa a luat aparatul lui Slater şi a început să se joace cu el.

„Maimuţele săreau pe echipamentul meu, iar la un moment dat una a apăsat pe buton. Sunetul i-a atras atenţia, aşa că a apăsat de mai multe ori. Celelalte s-au speriat, dar apoi au revenit şi ele. Probabil că au făcut sute de fotografii până să îmi recuperez camera, dar mai toate erau blurate", a explicat Slater.

http://www.gandul.info/magazin/un-fotograf-britanic-a-cheltuit-zeci-de-mii-de-dolari-incercand-sa-oblige-wikimedia-sa-ii-stearga-doua-fotografii-de-pe-internet-cui-apartin-in-realitate-drepturile-de-autor-13047414?utm_source=Gandul&utm_medium=Click%2BCitesteSi+200&utm_campaign=CitesteSi%2Bgandul

UBBIS We know
rol, de a constrânge oamenii să respecte normele juridice şi de a-i sancţiona dacă le încalcă.

Astfel spus dreptul are un rol preventiv-sancţionator, bazându-se pe constrângerea pe care o exercită statul, cu ajutorul sancţiunilor, asupra cetăţenilor săi pentru a-i obliga să respecte normele juridice, dar şi un rol educativ bazat pe impresia pe care o produce asupra unui om corect pedeapsa aplicată celui care încalcă normele juridice.

În ceea ce priveşte **principiile dreptului**, le vom prezenta pe cele ale Uniunii Europene, din care şi România face, în prezent, parte, şi care se referă, pe de o parte, la raporturile dintre instituţiile Uniunii Europene, iar, pe de altă parte, la raporturile dintre aceste instituţii şi organismele statelor membre.

Principiul reprezentării intereselor potrivit structurii mecanismelor comunitare sau mai pe scurt **principiul echilibrului instituţional,** adică principiul competenţelor de atribuire pe scurt, este similar principiului separaţiei puterilor de la nivel naţional, tratatele institutive făcând o repartizare a răspunderilor pentru fiecare instituţie europeană: astfel Consiliul este organismul care se implică în funcţionarea Uniunii, Comisia urmăreşte şi promovează interesul general, Parlamentul European îndeplineşte funcţia legislativă, iar Curtea de Justiţie exercită puterea judecătorească.

Principiul echilibrului instituţional, este un principiu fundamental al *„structurilor europene"*, deoarece reglementările comunitare stipulează competenţele fiecărei instituţii, urmărindu-se ca în procesul exercitării lor să nu fie afectate atribuţiile altor instituţii.

Principiul loialităţii presupune obligaţia statelor membre de a lua măsuri, legislative, economice şi de altă natura pentru a asigura îndeplinirea obligaţiilor comunitare şi conlucrarea cu bună-credinţă a instituţiilor comunitare.

Principiul democraţiei reprezentative se află în mod firesc la temelia oricărei structuri democratice, astfel se explică stipularea expresă a democraţiei reprezentative în

IBDIS We know books

toate actele constitutive ale Comunităţilor Europene şi ale Uniunii.

Principiul respectării drepturilor omului se referă la obligaţia de a respecta drepturile omului de către toate autorităţile publice; toţi resortisanţii statelor membre ale Uniunii Europene sunt trataţi cu respect, având acces egal în instituţiile comunitare şi la formele de cooperare instituite.

Principiul diversităţii culturale a fost instituit pornind de la realităţile Continentului, caracterizat printr-o multitudine de tradiţii artistice şi culturale, în acest context fiind necesar ca printre măsurile comunitare să fie incluse şi dezvoltarea culturii.

Principiul autonomiei este cel care dă posibilitatea instituţiilor Uniunii să se organizeze în mod liber, ceea ce înseamnă că acestea pot să-şi elaboreze propriile norme privind statutul funcţionarilor, având, de asemenea, posibilitatea să-i şi desemneze (autonomia instituţiilor comunitare nu presupune personalitate juridică, aceasta fiind recunoscută doar comunităţilor).

Principiul cooperării presupune cooperarea pe multiple planuri între Uniunea Europeană şi statele membre.

Principiul acţiunii preventive se bazează pe regula generală că *„e mai bine să previi decât să combaţi"*.

Principiul precauţiei prevede luarea de măsuri de precauţie atunci când o activitate ameninţă să afecteze mediul sau sănătatea umană, chiar dacă o relaţie cauză-efect nu este deplin dovedită ştiinţific.

Principiul protecţiei ridicate a mediului prevede ca politica de mediu a Uniunii Europene să urmărească atingerea unui nivel înalt de protecţie.

Principiul integrării prevede ca cerinţele de protecţie a mediului să fie prezente şi în definirea şi implementarea altor politici comunitare.

Principiul proximităţii are drept scop încurajarea comunităţilor locale în asumarea responsabilităţii pentru deşeurile şi poluarea produsă.